

РЕЗЮМЕТА НА НАУЧНИ ПУБЛИКАЦИИ НА ГЛ. АС. Д-Р НИКОЛАЙ АСЕНОВ МАРКОВ

(Представените резюмета и анотации са единствено върху монографичните ми трудове.
Номерацията им съответства на тази от общия списък с публикациите)

1. Извори за историята на рударството и металургията по българските земи. Т. I (XVII-XIX век), С., 2003, 146 с. (ISBN: 954-9958-09-4)

Този том е първият от едно проектирано от мен от три десетилетия многотомно издание, посветено на темата за миналото на рударството и металургията по българските земи. Чрез него съм си поставил задачата да дам в ръцете на българските специалисти така необходимата им изворова основа за бъдещата им работа по разкриването на миналото на родния ни металодобив, една и до днес недобре позната област.

Включените в изданието двадесет и девет извора (откъси от пътеписи, военни релации, официални документи и др) представят само малка част от достигналите до наши дни многобройни сведения за тази особено важна за развитието на човешкия прогрес дейност, практикувана от дедите ни в продължение на столетия.

При публикуването на изворите съм спазвал последователността, в която съм се запознавал с тях. Поради това, в този том са включени извори единствено от XVII до XIX век, съдържащи изключително сведения от технико-технологичен и количествено-статистически характер.

При представянето на отделните извори съм спазвал основните изисквания към подобен род издания: включена е авторова биография (с изключение на случаите, в които авторът на извора е непознат), дадена е библиографска информация за книгата или за архивния материал, от които е взет интересуваният ни текст, извършен е превод на подбрани пасаж, който е придружен с подходящ за по-пълноценното му възприемане коментар; представени са успоредно и оригиналният текст, по който е извършен превода и преводът на български; в края на изданието е представен илюстративен изворов материал – оригинални рисунки на металургични съоръжения, карти и планове, в които са указани местоположенията им (9 бр.), повечето изработени от авторите на пътеписите, от които са почерпени някои от преведените и коментирани текстове.

2. Извори за историята на рударството и металургията по българските земи. Т. II (IV-XIX век), С., 2013, 126 с. (ISBN: 978-954-9958-10-2; под печат)

Както се вижда и от заглавието, това е вторият том от заплануваното от мен многотомно издание по голямата тема за историята на рударството и металургията по българските земи. Той се различава от първия не само по съдържанието си, но и по хронологичния обхват и по характера на включените в него документи. Представените текстове са от времето на късната античност до края на XIX век. Това разширяване на хронологичните граници дава възможност за по-пълноценно представяне на дейността ѝ в нейното развитие.

Четиринадестте извора, представени в този том оформят относително единен тематичен кръг. С някои изключения те са посветени предимно на законовата уредба на рударството и металургията през различните исторически периоди. Този, в известен смисъл съпоставителен план на работа, дава възможност за по-лесното ориентиране в развитието на проблема, който, поне у нас и до днес не е намерил законово решение.

Както и в предходния том и тук съм спазвал основните изисквания към подобен род издания: дадена е авторската биография или данни, изясняващи обстоятелствата около създаването на един или друг законодателен текст, представена е библиографска информация за книгата или за архивния материал, от които е взет съответния текст, извършен е превод на подбрания пасаж, който задължително е придружен с необходимия за по-пълноценното му възприемане коментар; и в това издание са представени успоредно оригиналният текст и преводът му; в края на изданието отново е включен оригинален илюстративен изворов материал – рисунки на металургични съоръжения, стари снимки на техни останки (6 бр.), повечето изработени от авторите на някои от текстовете, от които са почерпени преведените и коментирани пасаж.

Това томче беше готово за печат още през далечната 2007 г., но поради несериозността на издателите му, и до днес не е отпечатано, което води към провал и изпълнението на целия ми проект.

3. Робер дьо Клари. Завоюването на Константинопол 1204 година. С., 2007, 206 с. (ISBN: 978-954-91890-6-3)

В книгата е представен за пръв път в цялостен превод на български, познатата у нас изключително по фрагментите, преведени от Б. Примов (Робер дьо Клари и отношенията между България и Латинската империя. ГСУ-ИФФ. Т. XLIII. С., 1947, с. 1-39) и по руското издание (Робер де Клари. Завоевание Константинополя. Москва. Изд. Наука. 1986, 176 с.) хроника на пикардийския рицар, участника в Четвъртия кръстоносен поход Робер дьо Клари. В нея, както и в по-популярната у нас хроника на Вилардуен, е разказана от първа ръка историята на похода, приключил с превземането на Константинопол от латините през 1204 г. Хрониката е позната само по един ръкопис – препис от края на XIII или от началото на XIV век, съхраняван в Кралската библиотека в Копенхаген. След първата му публикация през 1868 г. текстът ѝ е бил преиздаван на няколко пъти, главно във Франция. Извършеният от мен превод е направен съобразно изданието му от Жан Дюфурне през 2004 г. (Robert de Clari. La conquête de Constantinople. Ed. Jean Dufournet. Paris. 2004, 336 p.)

Хрониката на Робер дьо Клари е изключително ценен извор, както за историята на Четвъртия кръстоносен поход, така и на Балканите в началото на XIII в., но към прочита ѝ и особено към работата с нея трябва да се пристъпва крайно внимателно, тъй като, очевидно зле образованият ѝ автор е проявявал често безкритично, достигащо понякога до фриволност отношение към някои от и без друго слабо познавани от него събития. Много от допуснати от него неточности в хронологията на събитията налагат особено внимателно отношение към нея. Въпреки тези съществени недостатъци, хрониката на дьо Клари има и едно на пръв поглед неподозирано достойнство. От всички достигнали до наши дни други съчинения, описващи Четвъртия кръстоносен поход, благодарение на ниското място в йерархията заемано от автора ѝ, единствено тя ни дава възможността да се запознаем с настроенията на обикновените участници от армията, както и с ширещите се между тях слухове. И точно този поглед на дьо Клари "от ниско" върху събитията, превръща хрониката му в единствен източник за някои

сведения. Благодарение на нея научаваме подробности от живота във войската. Разказани са ни в детайли и конкретни сражения, в които сам дьо Клари е бил участник.

Текстът на хрониката е представен в билингва – старофренският на четните, а успоредният български превод на нечетните страници, което дава възможност за полесна съпоставка между тях. Изданието е обогатено с много коментарни бележки и с 22 илюстрации, както и със задължителния предговор, в който са дадени необходимите сведения за епохата, за личността на автора и за хрониката му.

В този ѝ вид книгата беше посрещната изключително радушно от българския читател, за което свидетелства и това, че според годишната класацията по продаваемост на хуманитарни издания, тя зае 3-та позиция през годината на издаването ѝ.

4. Балканите през погледа на един френски рицар от началото на XIII век. Изд. Фабер. 2008, 199 с. (ISBN: 978-954-775-986-2)

Тази книга е естествено продължение на предходната. В нея съм разгледал в детайли многобройните, представени в хрониката на дьо Клари интересни сведения, свързани изключително с балканската история, археология и етнология. Те са групирани в няколко основни глави. В първата глава *“Рамките” на историята* съм дал онези необходими предварителни бележки, без които читателят не би могъл да разбере движещите сили и историята на феномена на кръстоносните походи. В нея съм представил и основните събития, макираци драматичните моменти от историята на латинските държави, възникнали на Изток в края на XI век. Така, естествено читателят е въведен в атмосферата, в която се подготвя и провежда Четвъртият кръстоносен поход, завършил с превземането на Константинопол, сърцето на Източната православна империя.

Втората глава е посветена на обичайно подценяваните бележки, даващи информация за автора и неговото дело. Направен е кратък разказ за историята на ръкописа на хрониката му и за първите ѝ издания. Разказана е слабо познатата биография на Робер дьо Клари.

В третата глава са събрани и разгледани сведенията, които дьо Клари е дал за българите. Тъй като в голямата си част те вече са били обект на сериозен критичен анализ, извършен у нас преди повече от 60 години от Б. Примов, бях изкушен да подхожда към тях под различен ъгъл. Точно този, различен подход обаче, даде възможността да установя незабелязани до момента несъответствия в тях. Стигнах до извода, че някои от елементите от тези разкази са с голяма вероятност допълнително прибавени към втората половина или дори към края на XIII век от преписвача на хрониката. Вероятно като такива “кръпки” могат да бъдат приети описанията на куманите от гл. LXV и епизода с гостуването на Пиер дьо Брашийо при българите, описан в гл. CVI. Обърнал съм внимание на разказа за гибелта на българския цар Калоян при обсадата на Солун в началото на октомври 1207 г., събитие, което дьо Клари отдава на покровителствената намеса на св. Димитър и така се разбира, че легендата за чудодейното спасяване на града се е родила почти веднага след събитието, а не както традиционно се предполага към края на XIII век. Особено място съм отделил на сведението за женитбата на император Анри с “дъщерята на българския цар Борил”, проблем, който неизменно е предизвиквал интерес у няколко поколения български учени. Съпоставката на сведенията за това събитие от хрониката на дьо Клари с всички достигнали до наши дни други извори, навежда на мисълта, че то се е състояло в края на 1213 или в началото на 1214 г. Анализът на изворите дава и относително по-голяма

тежест на предположението, че с най-голяма вероятност именно дъщерята на цар Борил е била омъжена за император Анри, а не тази на цар Калоян, както е прието днес от българската историческа наука.

Както вече споменах, разказът за куманите е вероятно по-късна прибавка в хрониката на дьо Клари. На този проблем съм посветил следващата глава от работата си. Основанията за това предположение ми дават не само очевидното структурно нарушаване на повествованието, чрез прибавянето му, но и съпоставката му с други по-късни текстове. Въпреки това обаче, достоверността на съдържащите се в него сведения не буди съмнение. Потвърждение за това намирам в други извори от епохата.

Особено място е отделено на “екскурзоводската” беседа на дьо Клари в Константинопол. В специално посветената на тази тема глава е направен преглед на десетките архитектурни забележителности на града, с разказите за които нашият рицар забавлявал слушателите си в свободното си време. Заедно с дьо Клари разглеждаме прочутите константинополски колони, посещаваме, описаните от него прочути църкви и манастири, разглеждаме императорските дворци, възхищаваме се на красотата на впечатлителните го статуи, като не забравяме да запознаем слушателите и читателите си с изградената около всяка една от тези забележителности градска митология. Особено място в този разказ заема описанието на константинополския хиподром, който и досега поставя проблеми пред изследователите си. Изключителното място, което дьо Клари отделя за описание на константинополските реликви, превърнали града в съзнанието на западния жител от предходните столетия в “свещен град”, дадоха възможността да запозная българския читател с проблемите около всяка една от тях. В най-едър план е дадена информация за съхраняваните в Града части от Светия кръст, копие, с което бил промушен Христос на кръста, за пироните, с които Той бил прикован за него, за стъкления съд с Неговата кръв, за дрехата Му, за трънения венец, за частите от облеклото на Богородица, за главата на Йоан Кръстител, за прочутия мандилион, за мироточивата икона на св. Димитър, за каменната плоча, на която Той бил положен след свалянето му от кръста, за прочутия саван, с който тялото Му било повито, за прочутата Богородична икона, нарисувана от св. Лука. Разгледано е и плячкаджийското отношение на латините към константинополските реликви.

Заглавието на следващата глава “За два балкански обичая в разказа на дьо Клари” изяснява и съдържанието ѝ. В нея съм обърнал внимание на доста подробния разказ за наказанието на император Андроник, както и на споменатото мимоходом разголване на задниците от отблъснатите поредната латинска атака константинополски жители. Издирените сведения за подобно поведение на жителите на Изтока от по-стари и по-нови времена, дават основание да виждам в тези елементи от хрониката, разкази за местни обичаи, чиито корени били дълбоко в миналото, но и от които следи се откриват и до съвремието ни. Дадено е и обяснение за техния смисъл.

Без съмнение, главата озаглавена “Черният крал или по следите на една легенда” ще заинтригува българските читатели, тъй като персонажът около който се върти повествованието, неспоменатият по име, но достатъчно точно описан от дьо Клари – презвитер Йоан, е напълно непознат в народната им митология. Интересно е, че дори в западната литература този разказ на дьо Клари (гл. LIV.) не е бил обект на специално проучване, въпреки традиционно големия интерес, който и до днес се проявява към него.

В една малка част, озаглавена “Златно-сребърният” свят на дьо Клари съм направил коментар на забелязаната от мен липса на споменавания за цветове в иначе несъмнено богатия на образи, достигащ на места дори до пищност (особено при описанията на “чудесата на изтока”) разказ на дьо Клари. Сигнал съм до извода, че тази липса трябва да се обясни с предварителните нагласи на разказвача, както и с

очакванията на слушателите му, за които светът на Византия бил обогатен само в златно и в сребърно, като израз на огромните ѝ богатства.

Значително по-голям обем от книгата съм отделил на един съществен за византийската и българската история проблем – този за “феодализма” на Балканите. Без излишно детайлизиране съм поднесъл кратък разказ на завоюването на балканските територии от латините, дал съм сведения за подялбата на завоюваното, споменал съм за отношенията между съюзниците по повод на “плячката”. Повече внимание съм отделил на сведенията на дьо Клари от гл. CVII, в която се намират интересни сведения за фиефите, които получили участниците в похода. За да бъдат правилно разбрани от българския читател отликите между новата феодална организация на обществото, донесена на Балканите от латините и традиционната обществена структура на местните общества, съм дал техни основни характеристики. Този преглед достатъчно ясно представя, че установените отлики били толкова значителни, че във Византия, респ. в България, в която през XIII и XIV в. обществото било структурирано до голяма степен по византийски образец, феодализъм не е съществувал. Техните общества се развивали еволюционно, съобразно наследения още от времето на късната античност обществен модел, при който в центъра им стояла изключително мощната фигура на владетеля, от когото зависело всичко в държавите им.

В тази глава е направен опит и за определяне на размерите на феодалните имения, получени от участниците в похода. На теоретично ниво е стигнато до предположението, че и най-обикновения сержант в армията трябвало да получи земя, достатъчна, за да осигури препитанието и на бъдещите му поколения.

Коментирано е и отдавна привляклото вниманието на изследователите на латинската империя липса на собствено златно и сребърно монетосечене. За обяснението на този любопитен факт, съм приел хипотезата, според която още император Бодуен I бил отстъпил правата си за него на венецианците.

Като естествен завършек на работата си, сметнах за необходимо да прибавя всички онези откъси от хрониката на дьо Клари, които са били обект на теоретичната ми разработка. Включил съм и твърде важният за осмислянето на разказа илюстративен материал – карти, планове и изображения на отделни паметници.

5. Завоюването на Константинопол от латините през 1204 година и войните им с българите (Според анонимна френска хроника от края на XIII век). Изд. Фабер. 2010, 143 с. (ISBN: 978-954-400-234-3)

Под това заглавие съм публикувал още една от интересните хроники от XIII век с разказ за драматичните събития, развили се на Балканите в началото на същото столетие. Това е анонимната хроника, приписвана и досега от някои учени на Бодуен д’Авен (1219? – 1289 г.), син на графиня Маргарита Фландърска и внук на първия латински император в Константинопол Бодуен. Въпреки, че тази хроника е била особено популярна сред историците от XIX век, времето към което възлизат и повечето публикации на по-малки или на по-големи откъси от нея, през цялото следващо столетие тя била почти забравена. Макар да не е напълно непозната на неколцина от българските историци, хрониката (хрониките), приписвана на Бодуен д’Авен и до днес не се радва на особена популярност и у нас.

При запознаването си с тази забележителна по размерите си хроника (в първата ѝ редакция в нея се проследяват събитията от Сътворението на света до 1278 г.), прецених, че за българския читател биха били най-интересни частите, в които се представят събитията около организирането и провеждането на Четвъртия кръстоносен

поход, както и онези, в които се поднася разказ за създаването на Латинската империя и се дават любопитни сведения за отношенията ѝ с околните народи, в това число и с българите. Това е причината, поради която в книгата си съм направил превод на български език само тези фрагменти. (Превод на модерен език на толкова големи фрагменти от хрониката, приписвана на Бодуен д'Авен е извършен за пръв път.) Откъсите съм подбрал от най-пълната публикация на хрониката, дължима на Kervyn de Lettenhove, излязла в Брюксел през 1880 г. във втория том на големия му труд *Istore de chroniques de Flandres*, където те са на сс. 657-676. Поради това, че Летенхове не е издал в цялост последната глава от интересуващия ни текст, превода ѝ довърших според нейната публикация, така както я намерих у Natalis de Wailly в труда му *Geoffroi de Ville-Hardouin. Conquête de Constantinople* (Paris. 1882, pp. 426-427).

Вторият откъс от хрониките, приписвани на Бодуен д'Авен, който съм публикувал в книгата, е от типа на така наречените съкратени хроники. Текстът му е взет от изданието на Jean-Alexandre Buchon – *Chronique de la prise de Constantinople par les Francs, écrite par Geoffroy de Ville-Hardoin* (Paris. 1828), където той е публикуван на сс. 273-292 под заглавието *Fragment d'une ancienne chronique en dialecte rouchy* (*Chronique anonyme en dialecte ancien de Valenciennes*).

Освен това, в края на книгата, като последна част от включените приложения, съм дал превод и на най-кратката хроника, писана от участник в Четвъртия кръстоносен поход, известна под названието „Разорението на Константинопол.

Така извършените преводи са съоръжени с необходимите бележки и коментари под линия. Книгата е дообогатена с няколко приложения и с 13 илюстрации. Освен това, в две глави съм коментирал обстоятелствено някои от любопитните моменти в българската история. В първата от тях „Българската следа” в благородническите Фландърски генеалогии според хрониката на Бодуен д'Авен” въз основа на анализ на достигналите до наши дни средновековни известия и без да натрапвам мнението си съм оспорил утвърденото в историческата ни наука виждане за женитбата на втория латински император Анри с дъщерята на българския цар Калоян. Във втората от тях „За гибелта на император Бодуен I или за достоверността на старите хроники” съм направил преглед и анализ на всички познати до момента известия за гибелта на император Бодуен I. При това достигнах до виждането, че с най-голяма вероятност плененият в битката при Адрианопол на 14 април 1205 г. от българи и кумани император едва ли е бил отведен в Търново, а най-вероятно е починал от раните си още по пътя към българската столица.

6. Когато всички пътища водеха към Константинопол. Изд. Фабер. 2012, 527 с. (ISBN: 978-954-400-715-7)

Едва ли е необходимо да се мотивирам за избора на темата, представена в сборника – византийски Константинопол, с чиято история бил неизбежно свързан най-тясно и историческият процес на целия европейски югоизток. В изследването съм стеснил кръга на издирванията и проучванията си единствено върху текстовете, които са плод на непосредствени впечатления на външни за Града хора, запознали се с него при краткото или по-продължителното им пребиваване в него. Това са 62 текста, съдържащи разказите и впечатленията, натрупани в Константинопол от поклонници, пленници, шпиони, дипломати, търговци, войници – завоеватели или наемници, интелектуалци, привлечени от богатото културно наследство.

Хронологическата подредба на текстовете в сборника дава възможността да се проследят и възприятията на чужденците за Константинопол в тяхното развитие.

Докато от текстовете, предхождащи времето на кръстоносните походи се излъчват удивлението и пиететът, които Градът предизвиквал, то от това време насетне, след недружелюбните отношения, създали се между преминаващите през византийските предели рицари и жителите им, от тях все по-често започват да се долавят нотки на неразбиране и на неприязън към Византийската столица и нейното население. Освен това, тази подредба на изворите разрешава често да се проследи и историята на конкретни обекти, напр. на моста, свързващ Галата (Пера) със същински Константинопол. Ако в съчиненията до латинското завоевание на Града (1204 г.) този мост е споменаван все още като действащ, то впоследствие били отбелязвани само руините му. Внимателният прочит на изворите разрешава също да бъде проследено и движението на конкретни свети реликви, които през вековете сменяли нерядко местата, на които били съхранявани.

Повечето от текстовете, с които се бях запознал при работата си по други теми, са публикувани в преводи на съвременни европейски езици. При издирването на нови извори, пръснати във всевъзможни издания, попадах нерядко и на текстове, публикувани на оригиналните езици, на които те са били записани. Това наложи при някои от преводите да работя в близко сътрудничество със специалисти по съответните езици. За преводите на други текстове обаче, напр. китайските, сирийските, писаните на иврит или на староскандинавски наречия, за които специалисти у нас няма, се принудих да разчитам на вече преведени на някакъв съвременен език публикации. В тези случаи, когато съм имал възможност да ползвам повече от един превод и когато разликите между тях са били значителни, съм приел единия от тях за основен, а различията съм дал под линия. Няколко от текстовете (напр. пътеписните бележки на Брокиер и на Шилтбергер) са отдавна публикувани на български. Известни различия в преводите обаче, дадох основание да включа и тези пасажи в сборника. В замяна на това, други, напр. това на доминиканския монах [псевдо] Брокер, са преведени за пръв път на съвременен език. Сметнах за необходимо да включа в сборника и текст от един византийски автор (Никита Хониат), предлагащ разказ за разгрома на Константинопол от латините през 1204 г. Без него цяла една драматична страница от историята на града би останала непрочетена, тъй като самите латини са оставили в съчиненията си само бегли следи за събитията.

На пръв поглед някои от текстовете на блискоизточните географи (предимно перси и араби) създават впечатлението, че съм изневерил на първоначалния замисъл на работата си – да представя Константинопол единствено през погледа на непосредствено запозналите се с него хора. Спецификата на работата на тези мюсюлмански автори обаче, при която сведенията за описанията им често били натрупвани, както от разкази на пътешественици (главно търговци и войници) или заемките от съчинения на по-стари автори, които най-често си служели със същия похват, правят от разказите им свидетелства на непосредствени посетители на Града.

Всеки от изворите се предхожда от кратка био-библиографска справка, която ориентира както за личността на автора му, така и за съществуващите или поне за познатите ми негови издания. Задължително съм споменавал изданието по което е извършен преводът. В бележките под линия са дадени онези пояснения или препратки, важни преди всичко за професионалиста, които любителят дори и да прескача при прочита няма да е загубил особено много.

И накрая, илюстрациите, които обогатяват изданието, бяха обект на специално, в някои отношения доста напругащо силите издирване. Чрез включването им в сборника, текстовите описания бяха допълнени сполучливо и с оригинален изобразителен материал. Повечето от подбраните изображения са средновековни миниатюри,

представящи Града или забележителностите му, пръснати из многобройни ръкописни сборници, съхранявани предимно в големите западни архивохранилища и библиотеки.

11. Терминологичен речник на стария български железодобив. Приложение 4 на Археологически вестн. 2. С., 2000, 39 с. (ISSN: 1311-2201)

В тази малка книжка съм представил събираните от мен в продължение на двадесетина години термини, свързани с миналото на стария ни железодобив. Това са 269 термина, употребявани в продължение на столетия от рударите и металурзите на желязото названия на съоръжения и инструменти, на приспособления и операции, названия на длъжности и организационни термини, названия на мерни единици (с. 15-33). За всеки от термините е посочен източникът, от който е почерпен, дадено е определението му, потърсен е и произхода му. При анализа на термините (с. 12-14), въз основа на произхода им, са разграничени няколко езикови пласта при създаването на разглежданата терминология. Установено е, че най-многобройни са термините, произхождащи от старославянски (около 50%), турски произход имат около 35 %, немски – около 7 %, гръцки – едва 4 %.

За по-лесното осмисляне на проблема от читателите съм обогатил изданието и с историографска справка (с. 4-5), дал съм общи бележки за историята на занаята (с. 5-8), направил съм описание на отделните технологични операции (с. 8-12), прибавил съм и илюстративен материал (с. 37-38), който също помага изключително много за ориентирането по темата.

12. Справочник по металургия. Т.1 Многоезичен тълковен речник. С., 2005, 704 с. (в съавторство); (ISBN: 954-322-065-4)

В този речник с изключителна практическа насоченост, са дадени тълкувания на 6 045 термина от металургията и близките до нея области и техният еквивалент на руски, английски и немски езици. Подбраната терминология обхваща най-важното от технологичните цикли за добив на черни и цветни метали, процесите на обработване на металите под налягане, асортимента на металургичните изделия, различни видове металургични агрегати и съоръжения.

Работата ми по този колективен труд се състои както в преиздаването на лексиколожката част от споменатия тук в т. 11. Терминологичен речник, така и в помощта, оказвана на колегите ми, изработили основно главния терминологичен набор.

13. Рудодобив и металургия на желязото по българските земи (XIII-XIX век). С. 1995 (неиздадена), 288 с.

Това проучване на една от най-съществените за обществото дейности – добивът на желязо, е извършено на основата на малобройните разработки на по-стари автори и на собствени теренни обхождания и проучвания из старите ни железодобивни райони. То е продължение на докторската ми дисертация от 1990 г., защитена от мен под същото заглавие.

Книгата се състои от два големи дяла: I-ви Проучвания и II-ри Извори. При конструирането на първия дял са спазени два основни принципа – хронологичния и технико-технологичния, докато при втория дял, материалът е представен единствено

съобразно хронологичния принцип. Ясното структуриране на първия дял от книгата на глави, дялове и части, както и включването на над 80 графични илюстрации (повечето мои рисунки по снимки), изпълнени в голямата им част с техническа точност, правят труда лесен за разбиране и удобен за работа.

В практически план работата се състои в обобщаване и синтезиране на резултатите, добити чрез издирване на непознати до момента (т.е. до 1995 г.) писмени и графични изворови материали; подлагане на преоценка на натрупаните до това време факти; събиране на данни от достигналите до наши дни, но разпръснати из страната веществени останки от стария железодобив; провеждане на многобройни издирвателски и проучвателски теренни обхождания в старите ни железодобивни райони и др.

Приложените за проучването методи за заимствани в голямата си част от отдалечени от историята науки и научни дисциплини – геология, минно дело, геодезия, картография, химия. Формулирани са нови проблеми, убегнали от полезрението на предходните проучватели – за собствеността на рудниците и металургичните съоръжения, за ръководството и организацията на железодобива, за саксонското рударско население и др. Естествено, направен е и опит за решаването им.

58. По следите на античната магия. С., 2005. 123 с. [ISBN: 954-322-058-1 (Академично издателство „Марин Дринов) и ISBN: 954-90747-7-3 (Издателска къща „Лакрима”)]

Причината за написването на тази книга беше необходимостта от запълване на една голяма празнина в полето на съвременната българска историческа наука в областта на смятаните доскоро за табу теми – окултизъм, магия, тайни учения. В нея са споделени в обобщен вид, натрупаните от мен познания по тази материя в няколкото, предхождащи написването на книгата години. В нея особено място е отделено на едни от малкото достигнали до наши дни материални изрази на символично-мистичното мислене на нашите далечни предшественици от времето на късната античност – амулетите.

В първите две глави са дадени съвсем накратко необходимите за навлизане в материята сведения за основните принципи, на които почивала античната магия, както и някои по-общи бележки за амулетите от времето на късната античност. След това е пристъпено към представянето на петдесет и петте амулета, намерени в няколкото достъпни ми частни сбирки (изключение прави само един амулет, който днес се съхранява в Националния исторически музей в София). Включени са и няколко ранносредновековни амулета поради това, че те са естествени идейни “отгласи” от времето на късната античност.

Поради това, че почти всички, представени в книгата амулети се съхраняват в частни колекции и данните за тях често са непълни, а може би често умишлено укрити или само “поизкривени” още от намирвачите им. Така например, произходът на голямата част от тях не се знае. Не се знаят и обстоятелствата, при които те са намерени.

Според верската среда, в която били направени и ползвани, представените амулети са определени, макар и в някои от случаите доста условно, като езически (№№ А.1. – А.8.), гностически (№№ В.1. – В.18.) и християнски (№№ С.1. – С.22). В този ред те са представени и в предложението от мен каталог. Обозначение D.1. е дадено за единствения известен ми калъп за отливане на амулети, намерен у нас.

За по-лесно ориентиране в каталога, дадената цифрова номерация за всеки екземпляр се предхожда от това буквено означение (например А.1. – за първия езически амулет, А.2. – за втория и т. н.). В случаите, при които съм намирал няколко еднакви амулета, те са представени под един номер, следхождан от буквен индекс от следващ порядък (напр. А.3.а., А.3.в. и т.н.). Условно избраните от мен лицеви и задни страни на амулетите са означени съответно с а) и с в). Във всяка така обособена група, амулетите са подредени в подгрупи по сближаващи ги типологични признаци. Например в групата на християнските амулети един след друг са представени тези с изображенията на конника-войн; друга подгрупа оформят тези с евангелски сцени или персонажи и пр.

Описанията на амулетите започва с датировката им, след което е представен материалът, от който те са изработени, както и размерите им; дадени са и сведения за местонамирането им, ако разбира се то се знае поне приблизително. При описанията на образите и надписите е дадено и кратко тълкование. Където е възможно съм се ангажирал и с предположение за предназначението на амулета. И накрая, след представянето на всеки амулет съм дал сведения за това, къде може да се намери по-пълна информация за него, т.е. къде е публикуван или съответно ако не е публикуван. Необходимо е да спомена още, че в някои от представените в книгата тълкования на образите и сцените от амулетите съм преосмислил свои по-ранни виждания, поради което има известни разлики с предходните ми публикации.

59. Християнската символика. С., 2006, 111 с. (ISBN: 954-91890-2-3)

Поради несъмнената обширност на темата, в тази неголяма книга съм дал някои най-общи представи за развитието на „езикът на символите“ през средновековието. В началото ѝ съм запознал читателите с някои по-общи принципи, следвани при създаването на християнската символика, след което съм представил разработки в отделни обособени глави едва за дванадесет от тях. Изборът на символите, които съм включил в този труд не е случаен. Макар и малко на брой, те са подбрани така, че да се представи по възможно най-добрия начин процеса в развитието на символния християнски език. Вижда се зараждането на отделните символи, разширяването или обратно, стесняването на вложения в тях смисъл, като в някои случаи е отразено изоставянето и дори забравянето им. За по-лесното възприемане на представения материал, книгата е богато илюстрирана с близо сто изображения на антични и средновековни паметници. Въз основа на представянето на отделните символи в тяхното развитие, е направена и една интересна констатация. С много малко изключения най-трайно се оказва първичното значение на символа, независимо от обстоятелството, че той е бил създаден в средата на конкретен народ, на ограничена територия и в отдалечено време. Последвалото му „обрастване“ с допълнителна идейна натовареност през последвалите столетия се оказва сравнително по-лабилно, поради което то най-често имало и по-ограничено проявление във времето.